

BIBLICUM ŚLĄSKIE

II EDYCJA

Wykład 10 - EWANGELIA WG ŚW. MARKA -

Zagadnienia literackie z uwzględnieniem struktury dzieła

Język i słownictwo

Greka, którą posługuje się Marek, nie jest greką klasyczną, ale dialektem *koine*, na ukształtowanie którego wpływ miało środowisko semickie. Słownictwo jego jest dość ubogie i sięga ok. 1300 słów. Autor nie dba zbytnio o różnorodność słownictwa, nie szuka synonimów, tylko bardzo często używa tych samych słów i zwrotów, np. tylko w pierwszym rozdziale używa zwrotu καὶ εὐθὺς – „i natychmiast” aż 11 razy. Jest to przede wszystkim widoczne w tekście oryginalnym, gdyż w przekładach, np. w Biblii Tysiąclecia, zwrot ten jest różnie tłumaczony. Druga Ewangelia posiada ok. 41 terminów, które są dla niej charakterystyczne i bardzo rzadko występują u pozostałych synoptyków. Ta specyficzna terminologia jest także cenną wskazówką do odczytania teologii dzieła Markowego. Trzeba również zaznaczyć, iż Ewangelia ta posiada silne zabarwienie aramejskie, co m.in. przejawia się w wielu oryginalnych wyrażeniach, jak: *Boanerges* (3,17), *Thalitha kum* (5,41), *Korban* (7,11), *Effatha* (7,34), *Abba* (14,36), *Eloi, Eloi, lama sabachthani* (15,34)¹. Poza tymi arameizmami z jednej strony, z drugiej pojawiają się liczne latynizmy, jak np. denar, pretorium, czy legion, o których była już mowa przy omawianiu miejsca powstania i adresatów drugiej Ewangelii.

Styl

Styl Ewangelii wg św. Marka jest stosunkowo prosty, posiada jednak pewne specyficzne cechy. Jedną z takich charakterystycznych cech stylu Marka są interpolacje. Polegają one na wstawianiu do opowiadania jakiegoś tekstu uzupełniającego; czasem są to pojedyncze zdania, ale niekiedy również całe perykopy. Tak jest np. w przypadku opowiadania o wskrzeszeniu córki Jaira (5,21-43), które przerwane jest perykopą o uzdrowieniu kobiety cierpiącej na krwotok (5,25-34) i dopiero później kontynuowane².

¹ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 121-123; J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 134-136; H. LANGKAMMER, *Ewangelia według św. Marka*, 33-34; S. GRASSO, *Vangelo di Marco*, 19-20.

² J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 137-138; J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 125.

Bardzo ciekawą cechą stylu Marka jest również schematyzm. Zabieg ten polega na tym, że autor komponuje wiele perykop według pewnego prostego schematu. Można tu wymienić m.in. opisy dwu cudów oparte na takim samym schemacie: uzdrowienie głuchoniemego (7,31-37) i uzdrowienie niewidomego (8,22-26); uzdrowienie opętanego (1,23-27) i uciszenie burzy na jeziorze (4,39-41). Takie same są nie tylko kompozycje tekstów, ale również niektóre słowa i gesty Jezusa. Ten schematyzm może być dowodem na wierność autora w stosunku do źródeł i tradycji³.

Do charakterystycznych cech stylu drugiej Ewangelii należy także swego rodzaju artyzm, polegający na tym, że autor pozwala przemawiać faktom z życia Jezusa. Często rezygnuje z ich wyjaśniania, ale tak je układa, by mówiły same za siebie. W dziele Marka fakty przemawiają bardziej, niż słowa, dlatego można znaleźć tylko dwie większe mowy Jezusa: w przypowieściach (4,2-23) i eschatologiczną (13,5-37). Autor nie próbuje też upiększać czynów i słów Jezusa, używając dość szorstkiego słownictwa – w przeciwieństwie do Łukasza, który stara się łagodzić pewne wyrażenia w zaczerpniętych od Marka scenach. Wspomnieć tu jeszcze należy o tzw. dramatyzacji, którą stosuje Marek. Komponuje bowiem niektóre wydarzenia bardzo dramatycznie, jak np. śmierć Jana Chrzciciela (6,17-28), czy niektóre sceny w opisie męki⁴.

Marek bardzo lubi żywą narrację. W porównaniu z pozostałymi synoptykami, jego dzieło jest bogatsze w szczegóły. Przykładem może być scena uciszenia burzy, kiedy Markowi nie wystarcza sama wzmianka o tym, że Jezus śpi, jak ma to miejsce u Mateusza (8,24) i Łukasza (8,23); on dodaje, że śpi na wezgielcu (4,38). Poza tym lubi dane liczbowe, np. dwieście denarów na zakup chleba (6,37), grupy ludzi po stu i pięćdziesięciu podczas rozmnożenia chleba (6,40). Opisuje także zdziwienie, strach i konsternację uczniów (9,32; 10,24.26.32; 16,8), a także zdumienie tłumu (1,22; 6,2; 7,37; 11,8). Wnika również w uczucia Jezusa, który wzrusza się i lituje (1,41; 6,34; 8,2), odczuwa smutek przez zatwardziałość faryzeuszy (3,5), przenika myśli uczonych w Piśmie (2,8), okazuje gniew (8,33) itd. Autor posługuje się często także zdrobnieniami, jak np.: córeczka (5,23; 7,25), dziewczynka (5,41.42; 6,22.28), szczenięta (7,27), rybki (8,7). Wydaje się zatem, że dzieło mogło zostać napisane nie tyle do czytania, ile do słuchania⁵.

Widać więc, że Ewangelia Marka mimo swej – jakby się wydawało na pierwszy rzut oka – literackiej prostoty, jest dziełem bardzo złożonym i bogatym.

Źródła

³ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 125-126.

⁴ *Tamże*, 126-127.

⁵ S. GRASSO, *Vangelo di Marco*, 20-21.

Tradycja mówi, iż głównym źródłem Ewangelii Marka była katecheza Piotra. Marek jednak z całą pewnością korzystał z wielu źródeł zarówno ustnych, jak i pisanych.

Na początku XX w. dominowała teoria przyjmująca istnienie tekstu tzw. Proto-Marka. Miała to być znacznie krótsza i prostsza Ewangelia, nie posiadająca też zbyt rozwiniętej teologii. Teorię tę odrzucono, bowiem nawet najstarsze fragmenty Ewangelii zawierają głęboką teologię, zwłaszcza w przypadku chrystologii⁶.

Dziś nie jest możliwa rekonstrukcja źródeł, z których korzystał Marek. Pewne jest jednak, że wykorzystał i przepracował jakąś starszą tradycję. Można wskazać w tekście fragmenty, które należą do tego przedmarkowego nauczania, np. 2,1–3,6, zbiór przypowieści z rozdziału 4, czy też tematy katechetyczne z rozdziału 10. W Mk 13 wykorzystane zostały zarówno źródła pisane, jak i ustne. Najstarsze i najbliższe źródłu pisanemu jest opowiadanie o męce Jezusa (Mk 14–16). Pewne fragmenty mogły istnieć nawet jako odrębne, samodzielne opowiadania i połączone zostały dopiero przez Marka w jeden opis męki Pańskiej. Najstarszym tekstem z historii męki jest relacja o ukrzyżowaniu (15,20b-41). Również opis pogrzebu (15,42-47) należał do tradycji przedmarkowej⁷.

Autentyczność Mk 16,9-20

Zakończenie Ewangelii wg św. Marka 16,9-20 stanowi dużą trudność dla egzegetów. Jest ono oczywiście kanoniczne⁸ i natchnione, ale problem dotyczy autorstwa. Wiele bowiem argumentów historycznych i literackich zdaje się przemawiać w przypadku tego fragmentu przeciw autorstwu Marka.

Dwa wielkie i najbardziej wartościowe kodeksy z IV w. Synajski i Watykański, zawierające cały tekst drugiej Ewangelii, nie przytaczają jednak jej zakończenia 16,9-20. Również Euzebiusz z Cezarei i Hieronim uważają, że Ewangelia Marka kończy się milczeniem kobiet, czyli 6,8. To spowodowało dyskusję, czy pierwotnie Ewangelia Marka kończyła się na 16,8, czy na 16,20. Czasem przyjmuje się, że fragment 16,9-20 został dołączony później, dopiero w II w., by zakończenie Marka współgrało z zakończeniami pozostałych Ewangelii synoptycznych. Widać jednak, że Mateusz i Łukasz, którzy

⁶ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 130.

⁷ J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 132-134.

⁸ W literaturze fragment Mk 16,9-20 nazywany jest nawet najczęściej zakończeniem kanonicznym.

korzystają z tekstu Marka, idą za jego relacją tylko do 16,8. Niektórzy uczeni twierdzą, iż autentyczne zakończenie zaginęło, dlatego zastąpiono je później właśnie tym 16,9-20⁹.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na ten problem w kontekście całej Ewangelii. Kobiety przychodzą do grobu, by namaścić ciało Jezusa (16,1-2). Zastają odsunięty kamień, a wewnątrz grobu młodzieńca–anioła, który ogłasza im paschalne orędzie (16,4-7). Otrzymują od niego misję, ale ich reakcją jest przestach, ucieczka i milczenie (16,8). To milczenie jest bardzo wymowne z literackiego punktu widzenia, podkreśla bowiem obecną w całej drugiej Ewangelii niezdolność przeniknięcia tajemnicy życia, śmierci i posłannictwa Jezusa. Kobiety, oddalające się od grobu i zachowujące milczenie w obliczu tak wielkiej tajemnicy, wpisują się w ten dramat niezrozumienia¹⁰. Wydaje się więc, że właściwym zakończeniem Ewangelii Marka jest 16,8. Z drugiej jednak strony – należy jeszcze zwrócić uwagę na dwa teksty: 14,28 i 16,7, które zawierają zapowiedzi spotkania Jezusa z uczniami w Galilei. W tym kontekście chrystofania z 16,9-20 byłaby właściwym zakończeniem Ewangelii. Problem zakończenia dzieła Markowego w zasadzie wciąż pozostaje nierozwiązany.

Struktura

Strukturę każdego dzieła można wyznaczyć w zależności od tego, jakie weźmie się pod uwagę kryterium. Jeśli w przypadku drugiej Ewangelii będziemy kierować się kryterium geograficznym, można wówczas przyjąć następującą strukturę¹¹:

Prolog: Jezus i Jan nad Jordanem; Jezus na Pustyni Judzkiej – 1,1-13

1. Działalność Jezusa w Galilei (zawierająca kilka wyjść poza ten region: 7,24.31; 8,27) – 1,14–9,50
2. Podróż Jezusa do Jerozolimy – 10,1–11,10
3. Końcowe wydarzenia w Jerozolimie 11,11–16,8(20)

Jeśli uwzględni się kryterium literackie i tematyczne (teologiczne), wówczas łatwo można zauważyć, że Marek buduje swe dzieło według pewnego schematu; jest ono prawdziwym dramatem teologicznym. Już sama kompozycja dzieła nie pozwala czytelnikowi zostać obojętnym wobec losów bohatera – Jezusa. Odbiorca musi ustosunkować się do Jego dziejów poprzez utożsamienie się z jakąś

⁹ J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 132-134; J. CZERSKI, *Księgi narracyjne Nowego Testamentu*, 132; J. KOZYRA, *Geneza Ewangelii*, 117-118; M. QUESNEL, P. GRUSON, *Biblia i jej kultura. Jezus i Nowy Testament*, tłum. J. Domańska-Gruszka, A. Loba, P. Tomczak, Ząbki 2008, 268.

¹⁰ M. QUESNEL, P. GRUSON, *Biblia i jej kultura. Jezus i Nowy Testament*, 265-268.

¹¹ Za: CH. B. PUSKAS, D. CRUMP, *An Introduction to the Gospels and Acts*, Michigan-Cambridge 2008, 84; por. także: J. KUDASIEWICZ, *Ewangelie synoptyczne*, 127.

postać z Ewangelii, która spotkała Jezusa na swej drodze¹². Schemat drugiej Ewangelii można przedstawić następująco¹³:

Mk 1,1	Część I	Mk 8,29	Część II	Mk 15,39	Mk 16
Wstęp	Summaria o działalności Jezusa Perykopy o uczniach Cuda Nauczanie Jezusa Konflikt z Żydami	Wyznanie Piotra	Zapowiedzi męki Perykopy o uczniach Cuda Nauczanie Jezusa Konflikt z Żydami	Wyznanie setnika	Zakończenie

Na początku należy wskazać zasadnicze punkty: wstęp, który określa kierunek całej Ewangelii: „Początek Ewangelii o Jezusie Chrystusie, Synu Bożym” (1,1); następnie punkt centralny Ewangelii Marka, którym jest wyznanie Piotra pod Cezareą Filipową: „Ty jesteś Mesjasz” (8,29) i wreszcie punkt kulminacyjny, którym jest wyznanie setnika pod krzyżem: „Prawdziwie, ten człowiek był Synem Bożym” (15,39). Na tych trzech punktach opiera się Ewangelia Markowa. Tym samym dzieli się ona na dwie główne części. Pierwsza, zmierzająca do zrozumienia królestwa Bożego i posłannictwa Jezusa jako Mesjasza, będzie zawierała następujące elementy: krótkie streszczenia mówiące o działalności Jezusa, czyli tzw. summaria (np. 1,14-15; 3,7b-13 i in.). Bezpośrednio po summariach występują perykopy o uczniach (np. 1,16-20; 3,13-19; 6,7b-12), następnie cuda (np. 1,23–2,12), dalej nauczanie (np. 4,1-34) oraz wzmianki dotyczące postaw ludzi wobec Jezusa (np. faryzeuszy 3,6, czy krewnych 6,1-6), przede wszystkim jest to jednak konflikt z Żydami. Ten schemat powtarza się w pierwszej części Ewangelii trzykrotnie. Druga część, która zmierza do ukazania Jezusa jako Syna Bożego, posiada analogiczne elementy: najpierw – zamiast summariów – trzy zapowiedzi męki (8,31; 9,30-31; 10,33-34), zaraz po nich perykopy poświęcone uczniom (8,32-33; 9,32; 10,35), zwłaszcza ich niezrozumieniu Jezusa. Po nich następują pouczenia skierowane do uczniów (np. 9,42-50; 12,1-12), cuda (9,14-29; 10,46-52) i kolejne kontrowersje z Żydami, z których ostatnią jest męka i śmierć Jezusa z punktem kulminacyjnym całej Ewangelii, czyli wyznaniem setnika pod krzyżem (15,39), że Jezus jest Synem Bożym. Również w tej części schemat ten powtarza się trzykrotnie. Rozdział 16. jest zakończeniem Ewangelii.

¹² M. QUESNEL, P. GRUSON, *Biblia i jej kultura. Jezus i Nowy Testament*, 246.

¹³ Por. M. ROSIK, *Trzy portrety Jezusa* (W kręgu słowa 1), Tarnów 2007, 26-27.